

- номики / Л. Б. Вардомский // Евразийская интеграция в XXI веке / ред. группа : А. А. Климов, В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – М. : ЛЕНАНД, 2012. – С. 82–99.
7. Мунтиян В. И. Вызов системному кризису – инновационная модель экономики / В. И. Мунтиян // Экономічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. – 2012. – № 9. – С. 35–41.
8. Новожилов Е. А. О задачах СНГ в условиях мирового кризиса / Е. А. Новожилов // Мировой финансовый кризис в постсоветских странах: национальные особенности и экономические последствия / под общ. ред. Л. Б. Вардомского. – М. : ИЭ РАН, 2009. – С. 333–342.
9. Харчук О. О. Співробітництво України в рамках ГУАМ: проблеми та перспективи розвитку / О. О. Харчук // Часопис Київського університету права. – 2013. – Т. 1. – С. 324–327.
10. Офіційний сайт : UNCTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unctad.org>.
11. Офіційний сайт : European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ec.europa.eu>.

УДК 336:005.35

Петрашко Л. П., Цівина М. С., Киян Є. М.

ОЦІНКА ПРАКТИК КОРПОРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ БАНКІВ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АКЦЕНТ

У статті окреслена роль корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в формуванні нового підходу до оцінки діяльності банків в українському бізнес-середовищі. Представлені результати авторського дослідження бізнес-практик КСВ вітчизняних та зарубіжних банків, що дозволяють окреслити основні тенденції розвитку їх відповідальності.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), бізнес-практики корпоративної відповідальності, корпоративне відповідальне лідерство, стейкхолдери, банки.

В статье очерчена роль корпоративной социальной ответственности (КСО) при формировании нового подхода к оценке деятельности банков в украинской бизнес-среде. Представлены результаты авторского исследования бизнес-практик КСО отечественных и зарубежных банков, которые позволяют определить основные тенденции развития их ответственности.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность (КСО), бизнес-практики корпоративной ответственности, корпоративное ответственное лидерство, стейкхолдеры, банки.

The notion of corporate social responsibility (CSR) is specified; the analysis and assessment of the realization of banks' business-practices of corporate responsibility in Ukraine is undertaken. The work also distinguishes the background, tendencies and unique characteristics of the corporate responsibility banks in Ukraine. The activeness and openness evaluation of responsible leading banks in monitoring systems as well as the methodology and results of the author's research on the analytical evaluation of international and national banks' corporate responsibility practices in Ukrainian business-environment.

Key words: corporate social responsibility (CSR), business-practices of corporate responsibility, responsible corporate leadership, stakeholders, banks.

Постановка проблеми. Формування системи корпоративної відповідальності в Україні відбувається в площині визначення механізмів відповідальних ініціатив, що мають на меті досягнення довгострокових цілей Стратегії сталого розвитку країни в сфері зростання конкурентоспроможності українських компаній, покращення якості життя, становлення громадянського суспільства, збереження навколишнього середовища. Основні принципи, виміри та рівні корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) сформовані міжнародною спільнотою. Їх національні особливості в нашій країні можуть бути визначені лише специфікою економічного, політичного та соціального середовища. Банки є ключовими суб'єктами українського бізнес-середовища,

що посилює актуальність дослідження практик їх корпоративної відповідальності.

Аналіз літератури. В Україні у третьому тисячолітті було проведено ряд масштабних досліджень у сфері соціальної відповідальності бізнесу. Серед перших слід виділити дослідження Благодійного фонду «Інтелектуальна перспектива», виконане на прохання UNICEF у 2002 р. з метою вивчення благодійної діяльності українських компаній на території восьми регіонів України; дослідження Асоціації менеджерів Росії в листопаді 2002 р. в рамках дослідження міжнародного відношення до соціальної відповідальності бізнесу в Росії, Угорщині, Чеській республіці, Польщі та Україні; дослідження Консорціумом із удосконалення менеджмент-освіти

в Україні в співпраці з Українським жіночим фондом та Центром інновацій та розвитку в липні 2004 р. по вивченню благодійної діяльності українських компаній; дослідження Карпатської фундації в Україні для окреслення переліку стимулів та перешкод у діяльності по впровадженню програм соціально відповідального бізнесу. Основними цілями окреслених емпіричних досліджень соціально відповідального бізнесу в Україні були аналіз розуміння поняття соціально відповідального бізнесу, втілення його у практику українськими компаніями та створення платформи для діалогу про соціально відповідальний бізнес серед бізнесменів, політиків, інститутів громадського суспільства, наукових і навчальних закладів для сприяння поширенню міжнародного досвіду застосування відповідальних бізнес-практик українськими компаніями.

Динаміку розуміння та практичного застосування КСВ в українських компаніях можна окреслити за результатами наступних досліджень сфери КСВ: «Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні: сучасний досвід» (2009 р.) [1], «Корпоративна соціальна відповідальність в Україні 2005 – 2010: стан та перспективи розвитку» [2], «Корпоративна соціальна відповідальність малого та середнього бізнесу в Україні» (2007 р.) [3], «Діалог зі стейкхолдерами: міжнародні та українські реалії сьогодення» (2008 р.) [4], оцінка практик КСВ в Україні [5–10].

Дослідження процесів розвитку благодійної діяльності в Україні проводились в період з 2005 (благодійний фонд «Творчий центр Каунтерпарт») по 2009 роки (Український форум благодійників). Обидва дослідження: «Корпоративна благодійність в Україні» благодійного фонду «Творчий центр Каунтерпарт» та «Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні: сучасний досвід» Українського форуму благодійників, простежили динаміку розвитку процесів благодійної діяльності в українському бізнес-середовищі, дослідили практики та інструменти корпоративної філантропії вітчизняних компаній.

Разом з тим аспекти порівняльного аналізу практик корпоративної відповідальності національних та зарубіжних банків українського бізнес-середовища залишаються недостатньо розкритими та потребують подальшого дослідження.

Основною метою даної статті є вивчення сучасної практики КСВ на предмет її термінологічної ідентифікації та порівняння розуміння та реалізації практик КСВ національними та філіями зарубіжних банківських структур, що функціонують в українському бізнес-середовищі.

Виклад основного матеріалу. Зниження прозорості банків українського бізнес-середовища в посткризових умовах розвитку демонструє спільний проект Агентства фінансових ініціатив та Standard&Poor's «Дослідження інформаційної прозорості банків України в 2010 р.: Зниження прозорості на тлі фінансових труднощів за умов недосконалої інфраструктури розкриття інформації» [11]. Дослідження ґрунтується на методології, розробленій Службою рейтингів корпоративного управління компанії Standard&Poor's. В її основі принцип повного і вчасного розкриття усієї істотної інформації для інвесторів та інших учасників ринку (аналітиків, клієнтів та ін.) інформації: річних звітів, офіційних інтернет-сайтів банків, офіційної та відкритої звітності. Значення індексу інформаційної прозорості та статистик динаміки розкриття за компонентами і розкриття за джерелами інформації розраховується на основі даних 30 банків. Індивідуальні бали розкриваються лише за 10 провідними банками. Цінність дослідження – це аналіз розкриття інформації з позиції міжнародного інвестора.

Середній бал індексу інформаційної прозорості банків по Україні з 2009 по 2010 рр. впав на 6,1 процентних пункти (далі п.п.) до 42,7% (табл. 1).

Причини визначеної ситуації автори дослідження вбачають у різкому обмеженні доступу до звітності, що подається до органів регулювання, насамперед через недосконалість інфраструктури розкриття інформації на фондовому ринку, а також через скорочення обсягу фінансової та операційної інформації. Загальний бал розкриття інформації, що оприлюднюється та спрямовується до органів регулювання, знизився на 22,5 п.п. до 31,2%. Кумулятивна позитивна динаміка індексу прозорості з 2006 по 2010 рр. фактично зведена до незначних 0,8 п.п. Крім того, необхідно зазначити, що впродовж цих п'яти років динаміка змін була різноспрямованою. Так, лише у восьми банків з вибірки дослідження зафіксоване підвищення індексу прозорості в середньому на 4,8 п.п., а 20 банків погіршили свої минулорічні показники в середньому на 9,9 п.п. Негативно вплинула на загальний результат прозорості банків, наявність у вибірці банків з фінансовими проблемами, які у 2009–2010 рр. управлялись тимчасовими адміністраціями, запровадженими Національним банком України. Залишається істотною різниця у прозорості між лідерами і аутсайдерами групи банків дослідження. Відповідні показники склали у 2009 році: найкращий – 71,4%, найгірший – 27,5%; та в 2010 році: найкращий – 65,1% і найгірший – 19,3%. Формується тенденція зростання названої різниці з 43,9 п.п. в 2009 р. до 45,8 п.п. у 2010 р. [11, с. 2].

Таблиця 1.

Показники інформаційної прозорості українських банків 2010 р., %.

Місце в рейтингу, роки		Назва банку	Вартість чистих активів станом на 01.07.2010, млн. дол. США	Наявність єврооблігацій на відкритому ринку	Наявність облігацій, що обертаються на відкритому ринку	%	
2010	2009					2010	2009
1	1	ВіЕйБі Банк	900	Ні	Ні	65,1	71,4
2	10	ПУМБ	2156	Так	Так	60,9	55,9
3	5	ПриватБанк	12330	Так	Так	60,3	61,2
4	–	ОТП Банк	3389	Ні	Ні	58,8	–
5	7	Райффайзен Банк Аваль	6829	Ні	Так	58,8	57,1
6	–	УніКредит Банк	1107	Ні	Ні	51,4	–
7	4	Укресімбанк	8356	Так	Ні	50,8	62,1
8	6	Укрсоцбанк	5398	Ні	Так	49,7	57,4
9	–	Фінанси та Кредит	2808	Так	Ні	46,9	–
10	–	УкрСиббанк	5661	Так	Так	46,1	–
Середній % за 10 банками-лідерами						54,9	61,3
Середній бал						42,7	48,8

*Складено на основі даних [11, с. 4–7].

За результатами дослідження визначено, що найповніше банки розкривають інформацію про структуру власності та права акціонерів – 56,3% (2010 р.). Для порівняння відповідний показник в 2009 р. був на 0,3 п.п. нижче. Позитивну динаміку прозорості продемонстрував показник розкриття інформації про склад та процедури Спостережної ради та менеджменту. В період кризи вагомим досягненням слід вважати середній приріст названого вище показника на 1,2 п.п. в порівнянні з попереднім роком, при кумулятивному прирості на 18,7 п.п. за п'ять років. Найбільш помітно знизилась прозорість в блоці «Фінансова і операційна інформація». Найповнішим джерелом інформації про банки України визнані веб-сайти банків, які забезпечили 44,7% суттєвої інформації для інвесторів.

Автори дослідження відмітили, що впродовж п'яти років спостерігається негативна динаміка прозорості річних звітів банків. В 2010 р. лише кожен третій банк підготував річний звіт та забезпечив його публічну доступність. Це означає, що інформативність цього джерела скоротилась на 3,5 п.п. порівняно з минулим роком, а за п'ять років – на 9,6 п.п. В середньому за вибіркою, річні звіти можуть забезпечити інвесторам лише 13,9% необхідної інформації, а загальний рівень інформативності річних звітів, розрахований як середній бал за банками, що підготували такі звіти, склав 41,7% [11, с. 3].

Для порівняльної характеристики практик корпоративної відповідальності банківської сфери України були поставлені наступні завдання: виявити поінформованість та розуміння поняття КСВ; мотиви та її сфери; окреслити наявність формалізованої політики корпоративної відповідальності; визначити її форми та інструменти;

окреслити коло посадових осіб по функціональному забезпеченню виконання КСВ; оцінити наявність, форми співробітництва та характер взаємодії компанії з основними групами стейкхолдерів; визначити основні заходи кадрової політики компанії; виявити форми моніторингу діяльності компанії в сфері КСВ; окреслити основні бар'єри та проблеми означеної сфери; назвати фактори впливу на прийняття рішень в сфері КСВ компанії; визначити основні інструменти популяризації практик КСВ компанії; виявити джерела ідей розвитку КСВ; оцінити перспективи та пріоритети розвитку КСВ. Названі чинники були покладені в основу розробки інструментарію наукового дослідження.

З метою визначення найкомпетентніших оцінок опитування проводилось на рівні топ-менеджменту банків українського бізнес-середовища: керівники та їх заступники, керівники спеціалізованих підрозділів сфери управління КСВ та їх заступники. Респонденти володіли інформацією мінімум на 90–100% щодо діяльності банку в сфері КСВ: стосунки банку з громадськістю, екологічні аспекти діяльності, внутрішня політика та відносини з співробітниками, політика та партнерські взаємовідносини з різними групами стейкхолдерів. Це дозволило отримати об'єктивні відповіді по кожному з питань анкети дослідження.

Формування генеральної сукупності обраних для дослідження банків здійснено за критерієм відповідності плану проходження практики студентами магістерської програми «Управління міжнародним бізнесом» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 2010–2011 року навчання. Досліджувані банки були розділені на зарубіжні (25% ре-

спондентів)¹ та національні (75% респондентів).

За результатами проведеного авторського дослідження старту діяльності банків українського бізнес-середовища в сфері КСВ окреслюється тенденція зростання його еволюційної динаміки. Початок впровадження заходів КСВ до 1995 року відмітили 10% банків-респондентів дослідження, у 1996–2000 рр. – 25%, у 2001–2005 рр. – 40%, після 2006 р. – 78%. Розмір банку є найкращим індикатором інтеграції практик КСВ зі стратегією його розвитку. Чим більший банк, тим вища вірогідність включення КСВ в стратегічні орієнтири його розвитку.

Усі банки-респонденти знають про КСВ бізнесу. Міжнародні респонденти опитування використовують термін КСВ, тільки 85% національних банків підтримують їх у цьому твердженні. Оцінка опитування національних респондентів дозволяє зробити висновок, що 50% іменують її як соціальні інвестиції, 25% – як благодійну діяльність, 12% – як корпоративне фінансування, а не можуть визначити назву – 3%.

Рівень розуміння КСВ з включенням повного переліку сфер діяльності різко відрізняє групу зарубіжних банків від групи національних. Перша має повне уявлення про зміст КСВ (100% опитаних респондентів), а друга включає в це поняття достойну кадрову політику (40% опитаних), соціальну діяльність (30% опитаних респондентів), дотримання законодавства (55% опитаних), благодійну діяльність (25% опитаних респондентів) і т. д. Слід зазначити, що 65% національних респондентів опитування розуміють КСВ компанії у повному переліку названих сфер. Отриманні результати показують зміщення акцентів КСВ в сторону внутрішніх соціальних та кадрових заходів серед національних респондентів дослідження. Поширений в українському бізнес-середовищі стереотип, що КСВ насамперед асоціюється з благодійною діяльністю, не доводиться результатами опитування. Тільки 45% опитаних національних респондентів дослідження включили благодійність в сферу КСВ. Відповідальне ставлення до навколишнього середовища поки що не стало усвідомленою необхідністю в менеджменті відповідної політики національних банків. Це означає, що більшість національних компаній не вважає себе соціально відповідальними за вирішення екологічних проблем. Для порівняння, усі міжнародні респонденти опитування визначили названу сферу як обов'язкову складову своєї діяльності [9; 12; 13].

Усі банки-респонденти практикують певні соціально відповідальні заходи. Більшість національних респондентів на відміну від зарубіжних ведуть КСВ не системно та не в рамках спланованої стратегії. Це означає, що КСВ не сприймається українськими банківськими структурами, як частина стратегічного менеджменту. Інструментами запровадження КСВ для багатьох з них є PR-заходи, Кодекси етичного ведення бізнесу або корпоративної поведінки та стандарти звітності.

Основними мотивами КСВ зарубіжні та національні респонденти визначають позитивний імідж компанії, впровадження єдиних стандартів, соціальний захист співробітників, рішення керівництва та толерантність з владою.

На першому місці за популярністю сфер застосування КСВ опитані зарубіжні та вітчизняні респонденти ставлять соціальний захист співробітників. На другому місці екологія та довкілля, на третьому – охорона здоров'я. Основними бар'єрами на шляху впровадження КСВ в бізнес-практиці усі респонденти визначають відсутність достатніх коштів та підтримки держави. Перспективи розвитку КСВ в українському бізнес-середовищі, на думку зарубіжних респондентів, залежать в першу чергу від міжнародних ініціатив, економічного розвитку держави та від рівня духовності суспільства. Національні респонденти на перше місце ставлять політику держави.

Висновки. Українська практика моніторингу КСВ банківської сфери доводить, що лідерами відповідних національних рейтингів стають філії зарубіжних банків, які впроваджують підходи та принципи бізнес-культури власних материнських структур та західних партнерів. Цікаві приклади практик КСВ демонструють і вітчизняні банківські структури, які самі створюють власну корпоративну культуру, максимально використовують загальновідомі інструменти КСВ, активно впроваджують їх в стандарти своєї бізнес-культури, що й забезпечує їм не тільки лідерство в сфері КСВ, а й додаткову ринкову вартість та зростання їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

В основному, банки українського бізнес-середовища демонструють розуміння того, що відповідальна поведінка дає можливість працювати на перспективу: формувати ефективні відносини з персоналом, клієнтами, партнерами, державою, суспільними інституціями, підвищувати їх міжнародну конкурентоспроможність.

В цілому, підводячи підсумки оцінки сучасних технологій моніторингу КСО в українському банківському середовищі, слід відмітити, що міжнародні стандарти GRI, AA 1000 AccountAbil-

¹ В групу зарубіжних респондентів опитування віднесені філіали зарубіжних банків українського бізнес-середовища.

ity, керівництво (спеціальний стандарт) сфери соціальної відповідальності ISO 26000 відомі та поступово перетворюються в інструменти впровадження КСВ в цінності, філософію та бізнес-стратегію банків, а саме: на відповідальність по відношенню до стандартів обслуговування споживача; по відношенню до держави і суспільства (соціальна відповідальність держави: заробітна плата, податки, пенсії); по відношенню до екології (інвестиції в екологічно безпечні технології); по відношенню до співробітників. КСВ – це актуалізація можливості розвитку банку, інновація розвитку, яка перетворюється в конкурентну перевагу бізнесу, як в національному, так і в міжнародному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні: сучасний досвід: звіт за результатами дослідження / [А. Гулевська-Черниш, Д. Непочатова, Л. Паливода, С. Шендеровський] ; за заг. ред. А. Гулевської-Черниш. – К. : Салютіс, 2010. – 60 с.
2. Аналітичний звіт «Корпоративна соціальна відповідальність в Україні 2005–2010: стан та перспективи розвитку» / Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності». – К., 2010. – 56 с.
3. Корпоративна соціальна відповідальність малого та середнього бізнесу в Україні: експертний аналіз / Centre Corporate Social Responsibility Development. – К. : Центр розвитку КСВ, 2007. – 32 с.
4. Діалог зі стейкхолдерами: міжнародні та українські реалії сьогодення METROCash&Carry, 2008. – 40 с.
5. Практики КСВ в Україні 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.csr-ukraine.org/praktiki_ksv_v_ukraini.html.
6. Практики КСВ в Україні 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csr-ukraine.org>.
7. Практики КСВ в Україні 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csr-ukraine.org>.
8. Практики КСВ в Україні 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csr-ukraine.org>.
9. Петрашко Л. П. Корпоративна відповідальність: крос-культурні моделі та бізнес-практики : монографія / Л. П. Петрашко. – К. : КНЕУ, 2013. – 342 с.
10. Корпоративная социальная ответственность бизнеса. Экспертная оценка и практика в Украине / [кол. авт.]. – К. : ТЭФ ОЛБИ, 2008. – 160 с.
11. Дослідження інформаційної прозорості банків України в 2010 році: Зниження прозорості на тлі фінансових труднощів за умов недосконалої інфраструктури розкриття інформації / Спільне дослідження Агентства фінансових ініціатив та Standard&Poog's за підтримки Проекту USAID «Розвиток ринків капіталу», 8 жовтня 2010 р. – К., 2010. – 20 с.
12. Глобальна ініціатива зі звітності (GRI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalreporting.org>.
13. ISO – Management and Leadership Standards – ISO 26000 – Social Responsibility [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iso.org/sr>.